

DR. KONCZ GÁBOR

MERRE VAN ELŐRE?

Kulturális nemzetstratégia

Tanulmányom szándékosan vállalt hiányossága az, hogy tételesen nem utal a félig-meddig hivatalos kulturális stratégiai elgondolásokra és programokra. Az itt egybeszerkesztett korábbi írásaim a SZÍN jelen számában közölt dokumentumokkal párhuzamosan készültek.¹ E kiadvány célja éppen az, hogy a párhuzamosok mielőbb (ne csak az elméleti végtelenben...) találkozzanak. Tehát: meggondolásaimat vitára ajánlom, s később majd én is tételesen hozzászólok a többihez.

Az 1980-as években az Országos Tervhivatalban kitűnő barátom és főnököm egyszer csak azt mondta: *tervezgetünk itt gyerekek, csak tudnánk, hogy merre van előre*. Manapság ez nemcsak a világ, az EU, az ország, de a régiók, városok, intézmények számára is alapkérdés. Ám a káoszban is: „hittel és humorral” – tanultam édesapámtól. Ezért is adtuk 2007-ben, a Magyar Kultúra Alapítvány által szervezett XI. Karikatúra Művészeti Fesztiválnak ezt a címet. Nos, a karikatúristák megragadták a humor biztatását.² Ragadjuk meg mi is!

Azt szeretném ugyanis, hogy a Szín jelen számában publikált, lényegesen eltérő szemléletek, módszerek és tartalmak felelős és színvonalas vitája segítsen összegyűrni, de főleg *meghaladni* napjaink kulturális tervezés címen folyó szerencsétlenkedéseit. Tehát: a szinergizmust (1+1>2) akarom elősegíteni; azt, hogy szintézisre törekedjünk; hogy új látásunk és vállalható mondanivalónk legyen.

A kultúrpolitika (vagy: kulturális politika) és a kulturális stratégia (vagy: távlati kulturális tervezés) olykor szorosan összefügg, egymást feltételezi, egymásból következik. Vagy: éppen az a stratégiát készítő kritikai mondanivalója, hogy a politikai cselekvésnek nincs koncepciója, stratégiája. A magyar kulturális politikai és stratégiai gondolkodásnak, tényleges törekvéseknek máig legjelentősebb, két kimagasló produktuma *Eötvös József és Klebelsberg Kunó* munkássága. Róluk és hatásukról számos szép elemzés készült.

Az 1945-1984. közötti évek törekvéseinek szakaszolását, bemutatását, elemzését elvégeztük: *A kulturális szféra tervezése* című könyvünkben.³

A most kezdeményezett vita hatására, remélhetőleg közösen áttekintjük majd az elmúlt húsz év során, napjainkig folytatott, pártok, műhelyek és intézmények kereteiben elvégzett munkákat. Azért fontos ez, hogy tudatosítsuk *Kozma Tamás* tételét: „Aki nem tud felejteni, nem érdemli meg a jövőt.”⁴ Menteni kell a szellemi hozományból menthetőt, ám *a meghatározóan fontos feladat az, hogy mondanivalónkat tartalmilag és módszertanilag is az EU-s tervezési menetrendhez igazítsuk*. Mostani írásom csak a menthető mentése – az illesztés a vita utáni közeljövő feladata. Ám ennek során törekedni kell arra, hogy ne csak figyelembe vegyük, de alkotóan felhasználjuk az elmúlt évtized stratégiai kutatási eredményeit. Későbbi határozott célom, hogy a közölt elgondolások és a saját munkáim kritikai elemzését úgy végezzem majd el, hogy *Vitányi Iván: A magyar kultúra esélyei* című monumentális művére ne csak utaljak, de építsek is.⁵

szólás, mint egy folyamat része. Megjegyezve, hogy persze ez is egy folyamat része. 2006 szeptemberében ugyanis, „audio-virtu-álisan” *felkért hozzászólóként* vázoltam a kulturális stratégiával kapcsolatos néhány tételtemet. Ugyanis *Hiller István* oktatási és kulturális miniszter úr egy július végi, éjszakai rádióinterjú keretében azt mondta, hogy „épeszű vitákat akar”. Határozottan örültem, hogy korábbi jegyzeteim felhasználásával ezt éppen a Magyar Comenius Társaság születésének huszadik évfordulóján tehettem meg. *Felkértnek tekintetem magamat* azért is, mert az 1970-es évek elejétől részt vettem a kulturális előrejelzések, tervek készítésében; időnként ilyenolyan tervezési bizottsági tag voltam, a témakörben számos írásom jelent meg és sok-sok előadást tartottam.⁶ Az épeszű vita elmaradt. Ám a minap, 2007 júniusában, a Magyar-Amerikai Gazdasági Kamaránál tartott előadásában a miniszter úr többek között azt mondta: Magyarországnak nincsenek aranybányái és olajmezői; a mi országunk névjegye a hagyomány és innováció; feladat az eredetiség és a tehetség kibontakoztatása stb. Ehhez kérte a vállalkozók közreműködését. Íme – valami, ha nem is a tehetségből, de az innovációból.

Hiller István miniszter úr több korábbi nyilatkozatában kijelentette: egy kormányzati ciklus alatt örül, ha három nagy témakörre sikerrel tud koncentrálni. Ezek: 1.) A magántőke bevonása a kultúra állami finanszírozását segítőként. 2.) A nemzeti kulturális intézmények stabilizálása. 3.) A helyi művelődési otthonok, teleházak, e-pontok racionális összevonása.

Mindezekkel igencsak egyetértek; különböző fórumokon és „anyagokban” (többekkel együtt) magam is többször hangsúlyoztam e témakörök fontosságát. Ám: ne szabjunk a gondviselésnek határt, *e kiemelt témákat nagyobb időhorizontba és tágabb dimenziókba helyezem*.

Magyar Eu-tópiák

A kultúra tágabb koncepciója az ember és a világ viszonyának tárgyakban, szokásokban, tevékenységekben való megvalósulása. *Szűkebb értelmezése*: a szellemi termelés és intézményrendszere, tehát a tudomány, az oktatás, a művészetek, a tömegkommunikáció, a közgyűjtemények, a közművelődés. *Értékelő dimenziója*: normák, értékek, mértékek, érdekek. A koncepciózus kulturális stratégia az ezek közötti *szerves kapcsolatokra épít*. Arra *helyezi a hangsúlyt, hogy a kulturális tárca intézmény- és eszközrendszere miként segítheti a komplex társadalmi folyamatok megértését és kívánatos befolyásolását*.⁷

A kulturális politika alapvető feladata a társadalmi - gazdasági élet európai értelmű *kulturáltságának* javítása. Továbbá: a kulturális *értékek megőrzése*, a kulturális kínálatba való hozzájárulás és az aktív, alkotó részvétel *esélyének* megteremtése, bővítése, valamint az *innováció*, az új értékek létrehozásának elősegítése. A kulturális tervezés és fejlesztés terén, a hosszabb távra szóló első alapkérdés az, hogy melyek azok a társadalmi, gazdasági folyamatok, amelyekbe a mindenkor kulturális tárca (a hatáskörébe tartozó intézményrendszer segítségével) beavatkozhat és miért avatkozzon be. Ebből következik a másik alapkérdés: mit lehet és

Nos, az alábbi eu-tópiák és stratégia vitára ajánlott hozzá-

mit kell tennie a létező intézményrendszernek a fent vázoltak érdekében.⁸

Comenius 1650. november 24-én, tehát 355 éve, Sárospatakon elhangzott beszédéből idézek: „De mi az, ami hozzátok, ily nagy hallgatósághoz méltó... és mindannyiunknak, kiket a vállalt dolognak komoly elhatározással való véghezvitelére buzdítani kell, hasznos lesz? Olyan tárgyat választottam, amely a helyhez, időhöz, személyekhez illő és ez a *lelki tehetségek kíméltelése*... A „tehetség” szó itt számunkra lelkünknek azt a vele született erejét jelenti, amely által emberek vagyunk, ti. azt, amely minket, Isten képére teremtett lényeket születésünknel fogva arra képesít, hogy minden dolgot megértsünk, a megértett dolgokból a jobbakat válasszuk, a kiválasztottakat buzgalommal kövessük és elérjük, s végül az elérteken tetszés szerint uralkodjunk, s azokat élvezzük, és ezáltal minél jobban hasonlítunk Istenhez... Akarjátok ezt pontosabban hallani? Halljátok!”⁹

Comenius szerint az emberi szellem négy része, foka az ész, az akarat, a mozgató tehetség és a beszéd. Ma hazánkban és a világ, különösen a Kárpát-medence magyarsága körében bizony nagy szükség van e négy fokra, hiszen ismét összekuszálódnak a viszonyok. Az acsarkodó átpolitizáltság, a társadalmi fásultság, a pesszimizmus rombolja a rendszerváltás és az Európai Unió által megnyitott nagy lehetőségeket. Sokakat aggaszt és elgondolkodtat ez, s különböző csoportok és személyek újabb és újabb megfogalmazásokkal variálják *Illyés Gyula* felszólítását: „Embereljük meg magunk.” Szaporodnak a társadalmi cselekvésre mozgósító felhívások; aggódó értelmiségiek jó szándékkal, számos programot hirdettek az elmúlt években, ilyen szlogenekkel: „Termeljünk jobb közérzetet.” – „Találjuk ki Magyarországot.” – „Itthon – otthon.” – „Szeretünk Magyarországot” stb. Vessünk egy pillantást ezek közös elméleti hátterére, a jószándékú utópiákra!

„Morus Tamás óta hosszú vita folyik Utópiájának lehetséges kettős értelméről. Au-topiára (sehol se lehetséges helyre) vagy eu-topiára (kiválasztott, jó helyre) gondolt-e? Mi itt félreérthetetlenül és nyomatékosan az utóbbit választjuk: a jó helyet, a jó társadalom célját, a summum bonumot, a lehető legtöbb ember lehető legnagyobb boldogságát...”¹⁰ *Fred L. Polak* harminc éve írt, „A célok célja felé” című, hosszú tanulmányának e rövid passzusához *Szelényi Iván* bővebb értelmezést fűzött: „...elméletileg, etimológiailag az utópia két kifejezésből vezethető le – s e kétféle etimológiai értelmezés az utópia két különböző felfogásának felel meg. Az utópia szó vagy az eu-tópiából, vagy az au-tópiából származik. Az eu-tópia kívánatos helyet, az au-tópia viszont sehol sem létező helyet jelent. Az eu-tópia értelmében felfogott utópia nemhogy nem ellentéte a tervezésnek, hanem éppenséggel rokon azzal, hiszen a tervezett jövő is egyfajta kívánatosnak ítélt jövő. Míg a prognózis készítésekor a hangsúly a lehetőségességen van, addig az utópia a kívánatosságot mérlegeli elsősorban, tehát valami módon a kívánatosság kritériumát ugyancsak használó tervezés számára éppúgy nélkülözhetetlen, mint a prognózis. Másrészt a kívánatos jövő felvázolása nyilván nem független a lehetséges jövőktől, hiszen a lehetőségesség egyik összetevője éppenséggel a társadalmi akarat...”¹¹

A mondanivalóm lényege: legyen Magyarország Eu-tópia, kívánatos, jó hely az EU-ban. Ehhez a mindenkori nemzeti fejlesztési tervben, a kormányprogramokon és a költségvetéseken túl, azokat átívelő nemzeti stratégiára van szükség, amely néhány igen egyszerű, ám nagyon nehezen megvalósítható cselekvési programmal indítható. *József Attila A hetedik* című

versére utalva, hét pontot ajánlok további megfontolásra és kiegészítésre.

1.) Tírhuljon a szemét!

Ezt a kifejezést használta édesapám, néhai Dr. Koncz Sándor (1913-1983.) Alsóvadászton, a falu kitakarításakor, majd később is, a „viszonyok” rendezését szorgalmazva. Nos, helységnevtábla nélkül is fel lehet ismerni egyes településeket: nejlon-zacsó, vatta, papír stb. a fákon. Pl.: Sárospatakon, a Király Hegyről, Lorántffy Zsuzsanna hajdani szőlőjéből lenézve mit látunk? Nyílt szeméttel. És tavasszal milyen a kertek alja a vonatból nézve? *Nagyborzalom*; mint a mellékutak melletti árkok, mint a főutak melletti parkolók...

➤ Szorgalmazni kell az EU-hoz való közelítést: a szelektív szemétyűjtést, a fedett szeméttelakók építését és az újrafeldolgozást.

➤ Takarítási akciókat kell szervezni; a határállomásokon (a Kormány tagjainak személyes részvételével), a községeken, városrészekben és munkahelyeken (személyes közreműködésünkkel).

➤ Meg kell szervezni az elfekvő anyagok, készletek, lerakatok, vacakok megmozgatását, újrafeldolgozását. (1990-ben ennek becsült hozadéka éppen egyenlő volt az akkori államadóssággal!)

➤ S végül, ám alapvetően fontos a *rend oktatása*, a szeméttelő kezünk lefogása. Figyeljünk csak Comeniusra: „Ha egy jól művelt nemzetnél azt a rendet nézed, amelyet köz- és magánügyeik intézésében mutatnak, minden az órához hasonló... Ha a kölcsönös kötelezéseket nézed, művelt nemzetben mindenki szolgál mindenkinek, mindenki megteszi a maga helyén azt, ami neki magának és másoknak is hasznára szolgál... Művelt nemzetek nem engedik, hogy a földből valami kihasználatlanul heverjen, vagy valami anyag haszontalanul elvesszen, a fákat és fadarabokat, a köveket és kövecseket, még a homokot és az utcák szemetét is összegyűjtik, és meghatározott célokra felhasználják.”¹²

2.) Tírhuljon a bürokratizmus!

➤ Példák tömegét ki-ki tudná sorolni. Szerintem bizonyítani lehet, hogy a *közszolgálat túlbürokratizált működése az infláció igazi oka*. Biztassuk a témát kereső ifjakat: kutassák ennek összefüggéseit!

➤ Gyűjtsünk érveket a bizalmatlansági elvre épülő, meg-előző és követő hatástanulmányok nélküli, kapkodó és felszínes törvénykezés ellen! A kritikán aluli hatékonyság a törvénykezésben is tetten érhető: inkonzisztenciák, a koherencia követelményének megsértése, a szakmákkal való előzetes egyeztetés hiánya... Mindezek következménye az eszetlenségek kedvetlen végrehajtása illetve a gyakori módosítgatások. Ha ezt egy holdbéli látná, nem kívánczozva földi kulturális turizmusra.

➤ Komoly deregulációs programra van szükség; különösen, hogy az EU gépezete igencsak hajlamos a papírtigris hízlalására.

3.) Mosolyogjunk!

➤ E bánatos országban tanítani kell a kínai bölcsességet: „Aki nem tud mosolyogni, ne nyisson üzletet.” A mosdókban is gondoljunk a tükör feliratára: „...ez a másik oldalról megfigyelő ablak...”

➤ A rendszerváltáskor azt képzeltem, hogy a rendőrök kedvesek lesznek; hogy az ügyintéző velem foglalkozni, hogy a pincér kiszolgál. *Tegyük ezért*; hiszen ha nem büntet

a rendőr, hanem figyelmeztet, akkor nem mélyül el a gyűlölet. Comenius tudta, hogy „A valóban művelt nemzetnél még a parasztokból is hiányzik a parasztos durvaság, annyira áthat mindent az erkölcsök városias finomsága. Ezzel szemben a műveletleneknél még a városiak is parasztosak, a városiasság sem más, mint parasztos nyersség. Művelt nemzet fiai az idegenek iránt nyájasak, az utat az ismeretlenek szívesen megmutatják, a hozzájuk betérők iránt emberséget mutatnak, és vigyáznak, hogy valami kellemetlenséget ne okozzanak nekik.”¹³

4.) *Ismerjük és ismertessük meg a konkrét Eu-tópiákat!*

➤ Rémületes, hogy a helyi lakosságok alig ismerik a saját településük nevezetességeit. Először az iskolákban kell program a helyi értékek megismerése érdekében.

5.) *Koordinációt!*

„Elme kell ... mely igazodni magára mutat” (József Attila). Egy település fejlődésének négy feltétele van: 1.) Értelmes, felvilágosult vezetés. 2.) Megvitatott, a *semper reformanda* (szüntelen reformálandó) elve alapján folyamatosan korszerűsített fejlesztési koncepció. 3.) Helyi, kistérségi sajtó és más szervezett kommunikáció. 4.) Szervezett, egymásnak tájékoztatást és megrendelést adó helyi, kistérségi szellemi és üzleti koordináció.

6.) *Az ifjúság: a jövő!*

Helyben és országosan a fiatalokra lehet és kell támaszkodni; kérve, meghallgatva őket és rájuk bízva a cselekvés lehetőségét. Ebbe a tervezési vitába is be kell vonni az egyetemi hallgatókat; szükséges orientálni a használható szakdolgozati témaválasztást.

7.) *„... te magad légy”!*

Személyesen szervezzük tágabb és szűkebb köreinkben a szétomló ország és magyarság kohézióját a nagy európai térben. A jelen tanulmányok felelős vitájának inspirálásával is.

Comenius teológiája című, postumus tanulmányában Dr. Koncz Sándor (1913-1983.) azt mutatta be, hogy a nagy pedagógus több mint 140 művéhez az alap a teológia volt. „Comeniusnál a reformációra vonatkozó szemléletét azért nevezzük fundamentálisnak, mert mindenre kiterjedő reformjaival a világ reformációját munkálja.” Továbbá: teológiája alkalmazott, gyakorlati teológia, mert azt „az emberiség konkrét ügyének szolgálatába állítja”¹⁴ *Legyen a történelmi tudás, az üzenet: eszköz!*

A fentiekből kiindulva szedem pontokba azokat a főbb teendőket, amelyeket az államilag támogatott kulturális intézményrendszeren keresztül, annak segítségével kellene elvégezni.

Nemzeti kulturális stratégia

Irányultság

1.) *Komplex társadalmi programok és a kultúra szinergiája* (Optimizmus, tisztaság, egészség, bizalom)

1.1. Ki kell törni a sorscsapásos, feldarabolt, szétszakított nemzet bántatos társadalom-lélektani csapdájából; a pesszimista, perspektívátlan magyarok címkéje alól! A kulturális politika intézmény- és eszközrendszere az *optimista, a jövő-orientált gondolkodást és magatartást szolgálja*. Az ágazat állam által irányított és finanszírozott tevékenységrendszere a jövőt, tehát gyermeket is akaró és vállaló aktivitást segítse; ezen belül hatékonyan járuljon hozzá a *foglalkoztatás és a kulturált fogyasztás* bővüléséhez.

1.2. Az oktatási, tömegkommunikációs, művészeti és közművelődési intézményrendszer vállalja fel az ország elszemetedésének megállítását, fizikai kitakarítását. A *tiszta ország* nem

csak fizikai *Eu-tópia* (a turistákat is vonzó jó hely), hanem társadalom-lélektani megtisztulási program és lehetőség is; különösen, ha összekapcsolódik az elfekvő készletek, feleslegek racionális felszámolásával és újrafeldolgozásával.

1.3. Kulturális eszközökkel, az intézményrendszer összehangolt, komplex programjaival követendő mintává, *divattá kell tenni a fizikai és mentális egészséget*; a mozgásgazdag, természet-szerető és -kímélő életmódot.

1.4. Az állampolgárok és a civil szervezetek konkrét javaslatait figyelembe véve, radikálisan gátat kell vetni a bürokratizmus burjánzásának. A bizalmatlansági elvre épülő ügyintézési és ellenőrzési rendszer a bizalom elvére alapozva alakítandó át; megszüntetve a bírsághoz, büntetéshez kapcsolódó államigazgatási érdekeltségi mechanizmusokat.

2.) *Az EU- integráció kulturális segítése*

(Kultúrák találkozása, alkalmazkodás, kikerülhetetlenség)

2.1. Tudomásul kell venni és tudatosítani szükséges, hogy általában a globalizáció, az internetes-tömegkommunikációs forradalom és konkrétan az euro-atlanti integráció a szó tágabb és szűkebb értelmében *kultúrák találkozása*; ez az értékek, mértékek és érdekek küzdelmében is megnyilvánul. Ennek felfogását, elviselését és alkotó megértését kell az intézményrendszernek szolgálni.

2.2. Az EU-integráció folyamatában kötelesség a számunkra még sokáig új rendszer megértése, megtanulása és a lehetőségek megragadásának elsajátítása is. E követelményeket az oktatási és kulturális intézmények tevékenységének középpontjába kell állítani.

2.3. Az *EU-integrációs folyamatban* a megértés és alkalmazkodás követelményét ki kell egészíteni az *aktív, alkotó, kezdeményező politikával*. A *tegyük magunkat kikerülhetetlenné* programban érdekeltté kell tenni a kulturális intézményrendszert azért, hogy jól kidolgozott, határozott kezdeményezéseket, ajánlástervezeteket vessünk fel, kezdeményezzünk.

3.) *A magyar nyelv őrzése és fejlesztése*

Ez és a következő három pont Hiller István úr korábbi minisztersége alatt kiemelt irányok voltak. Nyilván most sem lehet lemondani róluk. Ebben a témában számos koncepció és jó gyakorlat van; saját kiegészítésemet lásd később.

4.) *A magyar kultúra bemutatása külföldön*

Célszerű lenne az elmúlt évek jó kezdeményezéseit összefoglalni. A gazdasági, a politikai, a turisztikai és a kulturális diplomáciát végre tényleg össze kellene hangolni. A mindenféle külképviseleti apparátust *tényleg* fel kellene készíteni a magyar kultúrából. Az eseményeken (ide értve a követségi fogadásokat, sajtótájékoztatókat is) *tényleg* hungarikumokat kellene kínálni. Több más javaslatom is van, ám végül de nem utolsósorban: a külföldi magyar intézeteket a vonzó, speciális jelleg és ugyanakkor az internetes szolgáltatások mellett, a fogadó ország egészére kiterjedő (tehát épületen kívüli) szolgáltatásszervező tevékenységek végzésére kell átszervezni.

5.) *A külföldi kultúra reprezentatív megjelenítése Magyarországon*

Ez a témakör az utóbbi években sikertörténet; elemezni és kiemelt pályázatokkal támogatni célszerű.

6.) *A közkultúra fejlesztése*

Az előzőekből levezetendő közművelődési programok vázolásá-

val itt nem foglalkozom, majd hozzászólásként teszem meg a SZÍN-ben most közölt közművelődési stratégiához egy külön írásban.

7.) A hazai és külhoni magyarság szerves kulturális kapcsolata

7.1. A Kárpát-medencében, a környező országokban élő magyarság segítése, a kulturális kapcsolatok konkrét szervezése más-más módszereket és eszközöket igényel az EU-hoz csatlakozott (Ausztria, Szlovénia, Szlovákia, Románia) és a belátható időn belül e tekintetben elhúzódó tárgyalásoknak elébe néző országok (Ukrajna, Horvátország, Szerbia-, Bosznia-Herceg-ovina) esetében.

7.2. Az eddigi koncepciótlan, szétaprózott, hatékonysági kritériumok nélküli, átpolitizált és alapvetően anyagi támogatási politikát a kultúra terén is új megközelítésű programmal kell felváltani. Ennek lényege a kulturális politikai koncepció lényegének (kulturáltság, értékörzés, esélyteremtés, innováció) e területen is követendő érvényesítése. Ennek keretében *halat és hálót* egyszerre adunk, ám a segélyezés helyett mindinkább az esélyteremtés és innovációs folyamatok segítése, a koordinatív együttműködés, a regionális és kistérségi fejlesztés kerül előtérbe.

7.3. A nyugati (és a világ más tájain élő) magyarság esetében három fő folyamatot kell figyelembe venni. Az egyik tendencia az emigráció előregedése, eltűnése; a leszármazottak asszimilálódása, a demográfiai csökkenés és mindezzel együtt a magyar intézményrendszer sorvadása. A másik folyamat a magyar útlevel, állampolgárság, nyelv felértékelődése; a gyakori hazalátogatás és hazatelepülés. A harmadik jelenség a magyar kultúra fokozatos külföldi felértékelődése és az emigráció ebben való lehetséges szerepe. Mindezek az eddigiektől eltérő cselekvési lehetőségekre hívják fel a figyelmet; különös tekintettel az *emigráció által létrehozott kulturális értékek, kapcsolati tőkék honosítása, tehát hazai megismertetése és aktív felhasználása terén.*

A minisztériumi ágazati irányítás keretében a vázolt koncepció négy stratégiai cselekvési program alá rendezhető.

Stratégia és eszközök

8.) Intézményműködtetési stratégia

8.1. *Sárközy Tamás* az államszervezet modernizálására tett javaslataiban azt írta, hogy „Az alapvető kulturális közintézményeket az *önkormányzó költségvetési szervek* közé kell sorolni, mint *nemzeti intézményeket*.”¹⁵ Már 1990-ben (!), majd 1993-ban, az akkori államháztartási törvénytervezet kapcsán felvetettük ezt, lényegesen radikálisabb változatban: „Feltétlenül fontos, hogy a törvényjavaslat a kultúra terén értelmezze a *nemzeti kulturális intézmény* kategóriát, amely körbe tartozó szervezetek finanszírozása teljes mértékben állami kötelezettség lenne. Értelmezni szükséges a *nemzeti feladatokat is ellátó kulturális intézmény* kategóriát, amely intézményeket részben államilag kell finanszírozni, függetlenül attól, hogy azok területileg hol helyezkednek el és mely önkormányzathoz tartoznak. Végül értelmezni szükséges a *helyi jellegű kulturális intézmény fogalmát*, amely intézmények döntően helyi szükségleteket elégítenek ki, finanszírozásuk részben az önkormányzatra tartozik, ám egyes feladatokra állami támogatást vagy állami megrendelést kaphatnak. Javasoljuk, hogy a fentieket is figyelembe vevő átdolgozás során a kultúra állami finanszírozását az eddigi osztogató - fosztogató mechanizmus helyett helyezzük reál-

gazdasági bázisra. Ez a követelmény azt jelenti, hogy az állami, önkormányzati finanszírozást az adóbevételekhez kell kötni, s a törvény mondja ki, hogy az adóbevételek meghatározott százalékka csak és kizárólag a kultúra finanszírozására fordítható. Ezzel ugyan egycsapásra nem oldanánk meg a mára már elszegényedett kulturális intézményrendszer gazdasági problémáit, ám jelentős előrelépést tennénk egy modern finanszírozási mechanizmus kialakításának irányába”¹⁶

Ma is szükséges a *nemzeti kulturális intézmények meghatározása; funkciójuk, tevékenységük, beruházási szükségleteik, folyó finanszírozásuk szakmai és pénzügyi lehetőségeinek rendszeres áttekintése, korszerűsítése.*

Tehát: Az OKM főosztályai, valamint az első körben feltétlenül érdekelt, az OKM-hez tartozó intézmények (Magyar Országos Levéltár, Országos Széchényi Könyvtár, Nemzeti Galéria, Magyar Állami Operaház, Nemzeti Színház stb.) javaslatai alapján, tőlük független külső szakértők bevonásával, indító vitaanyagot célszerű kidolgozni a fentiek konkretizálására. *Ennek nyilvános és szakértői vitája után* meghatározandó a nemzeti kulturális intézmények köre és az 5 évre garantált finanszírozás- módja és mértéke.

8.2. Igaza van *Sárközynek*, hogy „a nemzeti közintézmények száma nem lehet túl nagy, nem infláltható ez az új intézmény” ám a mindenkori társadalmi kihívásokra is reagálni kell. Tehát újra felvetem, hogy ki kell dolgozni a *nemzeti jelentőségű kulturális intézmény és program kategóriákat*. Ezek meghatározott célra, feladatra és időre kiemelt, az állam által garantáltan támogatott intézmények és események lennének. Ezzel a nemzeti jelentőségű kulturális intézmények, szerveződések és programok (ezen belül például egyes művészeti fesztiválok) hosszabb távú fenntartható működését, fejlesztését segítenénk elő. Ehhez koordinálni lehetne az állami, az önkormányzati, a vállalkozói, valamint a Nemzeti Civil Alap-program (NCA) és a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) forrásokat. Megjegyzem: különböző megbeszéléseken teljesen hatástalanul bár, de felvettem, hogy az oktatási és kulturális kht-k, közalapítványok hálózatának átalakításakor ezek funkcióinak egy részét célszerű lett volna a Nemzeti Kulturális Alapba helyezni.

8.3. A külföldi magyar intézetek a világszerte tapasztalható kulturális túlkínálat tendenciájában különösen erős verseny-helyzetbe kerülnek. Mindezek miatt a fentiekhez kell igazítani a külföldi magyar intézetek stratégiáját; ennek – kulturális külpolitikánk egészén belül – szervesebben kell illeszkednie a diplomácia egyéb (politikai, gazdasági, turisztikai stb.) területeihez, a kultúra primátusának megőrzése mellett. Ezek folyamatos és fokozott fejlesztése kiemelt feladat, ám nem a hagyományos, meghatározott épülethez kötődő rendezvényszervezés értelmében. Ezen intézményeket internetes információs, szolgáltató, szervező központokká kell fejleszteni úgy, hogy az adott ország saját intézményrendszeréhez kapcsolódva terjesszék a magyar kultúrát.

9. Beruházási stratégia

9.1. A *Sárközy* által javasolt vagyontörvényhez is kapcsolódva át kell tekinteni az állami, önkormányzati tulajdonú kulturális vagyon tényleges méretét, szerkezetét, állapotát; sürgősségi felújítási, korszerűsítési cselekvési program készítése érdekében. Ennek keretében helyezzünk hangsúlyt (az ál-

lagmegóvás mellett) az akadálymentes közlekedésre és az elektrokulturális korszerűsítésre. Közvetett finanszírozási eszközökkel (lásd később) elősegíthető az állami intézmények kulturált megjelenésének megvalósítása. Ugyanígy orientálható a vidéki kulturális városközpontok kialakítása.

9.2. Át kell tekinteni az egyes művészeti ágak állami eredetű, illetve állami tulajdonú vagyonának szerkezetét, egymáshoz viszonyított arányát, a folyó finanszírozás rendszerét; *a szakmailag elvárható arányosítás, stabilitás biztosítása, illetve az innováció serkentése érdekében.*

10.) Tevékenységi stratégia

10.1. A tárcához tartozó intézmények határozott, koordinált profiljának kialakítása szükséges.

10.2. Az önkormányzati intézmények tevékenységének orientálása lehetséges, kiemelt programok mentén; céltámogatásokkal illetve az NKA pályázati rendszerével.

10.3. A Nemzeti Emlékezet Éve eddigi eseményeinek átfogó elemzése szükséges; a további évek programjának határozott kidolgozását segítő.

2007. *Batthyány-évforduló.* A mártír miniszterelnök emléke, nagysága és áldozata előtti főhajtás nem lehet a bánat éve. Nem a múltnak élés, hanem a múltból is élés felmutatása, a XIX. század erőfeszítéseinek átgondolása legyen vállalt feladatunk. Az oktatás minden szintjén fontos a történelmi ismeretek közvetítésének, szélesítésének és elmélyítésének összekapcsolása a helyi közművelődési és közgyűjteményi intézmények programjaival. A burjánzó eseményszervezés helyett koordinált és tartalmilag kidolgozott programok; a nemzeti és nemzetközi emlékezet összekapcsolása; a bánat helyett a tisztelet főhajtása és a történelmi tapasztalatok felmutatása szükséges.

Más fontos évfordulók is vannak: *Kodály Zoltán* születésének 125. és halálának 40. éve; *Dzsida Jenő* 100. születésnapja. Nemzetközileg 2007. a rasszizmus elleni év. Mindezekben a lényeg: a pozitívumok felmutatása, a koordinált eseményszervezés, *a felhajtó erő lendületének helyi, közösségi érvényesítése.*

2008. *Hunyadi; A Reneszánsz Éve.* Örödmű lenne ennek olyan elbaltázása, mint a Bartók Év (különösen az osztrákok Mozart-programjához viszonyítva)... Most tényleg „embereljük meg magunk”, hiszen építészetben, műalkotásokban, szellemiségben nyugat és kelet közötti közvetítők voltunk; e téren igazán van mit megmutatni.

2009. *Kazinczy Év.* Nagy lehetőség a 3. koncepcionális pontban említett, *a magyar nyelv őrzése és fejlesztése* konkretizálása. A *Széphalom* községben elindított Magyar Nyelv Múzeuma építkezés ekkorra befejezhető és ehhez kapcsolódva ott *nemzeti kulturális turisztikai zárandókhely alakítható ki.* Ez a térséget gazdaságilag is fellendítené; határokon átvívelő, regionális hatással. Ennek koncepcióját és szervezési tervét részben már kidolgoztam.

A Kazinczyra való emlékezés az aktív és alapos nyelvtanulás, a digitalizált világ és az anyanyelvi megújulás összekapcsolásának éve legyen. Lehetőség a külhoni magyarság hazai kulturális turisztikai érdeklődésének serkentésére.

10.4. A *Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010* programot a déli szomszédok európai integrációs felkészítésére, ezen belül a magyar-magyar kapcsolatokra kell fókuszálni. A felvezető évek programjait más nagy projektekkel és programokkal kell összekapcsolni. Világraszóló lehetőség a 2008-as kínai olim-

piára, a 2010-es kínai világiállításra történő felkészülési összekapcsolás, valamint az *Istambullal koordinált előkészületek.* (Ezek tervét elkészítettem... Kérem a szíves érdeklődést.)

10.5. Kiemelt nagyrendezvények középtávú tervezése.

Mint a Nemzeti Kulturális Alap ilyen témájú Ideiglenes Kollégiumának tagja idézem *Nagy Lászlót:* „Nem szükséges, hogy én írjak verset, de szükséges, hogy vers írassék, különben meggömbölné a világ gyémánttengelye”. Szóval: fontos, hogy ez a kollégium megmaradjon, mert segíteni kell a nemzeti és regionális jelentőségű fesztiválok, nagyrendezvények biztonságos folytatását; az újítások ösztönzését; a gazdasági multiplikátor hatások fokozását; az euro-régiós koordinációkat.

10.6. A revitalizációs és Közkinccs program folytatása.

Ezekről az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztályának honlapján bőven van információ.

10.7. Kulturális diplomácia.

Erről lásd a 4. és a 8.4. pontokban írtakat.

10.8. Média és kultúra

Amint egy tervezési háttér anyagunk summázza: a kulturális fogyasztásban egyre inkább meghatározó a média, ezen belül is a televízió szerepe. Létrejött a digitális konvergencia: a különböző kulturális műfajok digitális tartalmi számos médiumban megjelenhetnek, egymásba átvihetők. Néhány éven belül elterjed a digitális műsorszórás. A digitális frekvenciák megsokszorozódnak, több specializált tévé és rádióadó lesz. *Rétegadók, köztük elsősorban kulturális igényeket szolgáló tévéadás megjelenése is várható.* Az internet és a tévé összekapcsolásával létrejön az interaktív hír- és műsorfogyasztás. Az egyén maga választhatja ki, hogy az óriási kínálatból mit akar megnézni, meghallgatni.

Szerintem nem valamely médiumot kell támogatni, hanem a kulturális célokot megvalósító programokat, műsorokat, vagyis művészeti produkciókat, továbbá *a művészetekről, művekről, a kulturális életéről, eseményekről szóló beszámolókat és elemzéseket.* A támogatás nem függhet a médiumok tulajdonviszonyaitól és hatókörétől, tehát kiterjedhet az országos, regionális és helyi vételkörzetű rádió- és tévéadókra egyaránt. A kereskedelmi szférában olyan adó kapjon támogatást, amely *a közszolgálati médiához képest műfaji, stílusbeli választék-bővítést kínál. A közszolgálati televíziók és rádiók állami támogatású, művészeti elemző, értelmező, magyarázó műsorokkal ellensúlyozhatják a tömegkommunikációs kínálat hiányosságait.* Ily módon szolgálják a színvonalas magyar kultúrát igénylőket. Súlyt kell helyezni az EU-országokban élő, illetve az azokon kívüli magyarság kulturális örökségének, innovációs törekvéseinek bemutatására is.

A sajtóban szükség van a kulturális marketing fokozottabb megjelenésének támogatására, vagyis a figyelemfelkeltő, elemző cikkek számának gyarapítására, színvonalának növelésére. Ugyanakkor a reklám minden területén kívánatos volna, hogy bizonyos arányban a kultúra is szerepeljen a megcélzott termékek között. Ezt a reklámszabályozás módosításával is elő kell segíteni. Az előbbiekben említettek az internetes médiumokra is vonatkoznak. Külön támogatásra érdemesek a kulturális hírportálok, honlapok.

10.9. Csomóponti közművelődés

Szükséges ösztönözni (pályázati támogatással, közvetett jogi eszközökkel, képzésekkel, tanácsadással) azt, hogy a falusi, kisvárosi művelődési otthonok, könyvtárak, teleházak, internet-kávézók, e-pontok lehetőleg egy épületben, de mindenképpen koordináltan működjenek. Központi támogatással

néhány, eltérő adottságú és méretű, követhető mintát lehetne kialakítani, például Sárospatakon és Zircen.

Ezt a programot koncepcionálisan is lehet bővíteni. A közművelődési szakemberek törekvése ugyanis természetesen az, hogy a művészeti, kulturális kínálat minél szélesebb társadalmi rétegekhez jusson el. A kultúra-közvetítő intézmények is a látogatói forgalom bővítését szeretnék. A közgyűjtemények egyre több „látogatóbarát” programot szerveznek. Ezeket a módszereket szükséges áttekinteni, átfogóan elemezni és kezdeményezően továbbfejleszteni. Az új szempont lényege az, hogy *oda szervezzük a kulturális kínálatot, ahol egyébként, ettől függetlenül is sokan megfordulnak*. Tehát ösztönözzük a bevásárlóközpontok, plázák és a művelődési intézmények együttműködését. A csomóponti közművelődés programját változatos módon, elsősorban a fiatal és amatőr művészeket aktivizálva, az utcákra és terekre, vasútállomásokra, autóbusz-pálya-udvarokra és repterekre is ki lehetne terjeszteni. Fontos a kulturált szolgáltatói magatartás ösztönzése; ez a kulturális kínálat térszervező erejét is növeli.¹⁷

10.10. A külhoni magyarsággal kapcsolatos nagyobb programok koordinálása, a felhalmozott értékek hasznosítása szükséges. Fontos az anyanyelvi kultúra, a társadalmi érvényesülés és a helyi gazdasági megerősödés, a munkavállalás kulturális eszközökkel való segítése.

11.) Finanszírozás

Korábbi publikációimban, sémákba foglalva áttekintettem: *kik, hogyan és mit finanszíroznak* a mai magyarországi kultúrában.¹⁸ A hogyan kérdésre az egyik válasz a *közvetlen finanszírozás*. Ekkor az állam esetében is a vagyonátadás, a tulajdon működtetése, a normatív támogatás, a céltámogatás, a vásárlás, a pályázati rendszer, a mecenatúra és a szponzorálás jöhet szóba. A mai Magyarországon sikertelen lenne minden olyan törekvés, amely az állami és önkormányzati újraelosztási arányok *pro-kulturális* megváltoztatását célozná. Ezért az üzenő múlt tapasztalatai alapján, a makrogazdasági lehetőségeket is a menedzsment szemléletből mértem; először *orientációs* finanszírozási javaslatokat vázolvam.

11.1. Nemzeti kulturális intézmények

Az előzőekben vázolt nemzeti kulturális intézmények valamint a nemzeti jelentőségű kulturális intézmények és programok középtávon garantált finanszírozási módja és mértéke mellett ösztönző, orientáló finanszírozási rendszer kidolgozása szükséges. Ez a világosan meghatározott feladatokhoz szabott forrás biztosítását is jelenti. Szükséges a Nemzeti Kulturális Alap forrásainak, tevékenységének már említett kibővítése.

11.2. Közvetett finanszírozás

Szerintem fontos a hivatkozott tanulmányokban vázolt, közvetett finanszírozás mai helyzetének áttekintése és újabb lehetőségek kidolgozása.

11.2.1. Kulturális csekk

A többször módosított 1995. évi CXVII. törvény (a személyi jövedelemadó) rendelkezik az *üdülési csekk*ről, amely a munkáltatónál költség, a kedvezményezettnél a bruttó minimálbér összegének megfelelően, adómentes juttatás. Ennek mintájára és tapasztalatai alapján, a *lakossági kulturális részvételi aktivitás, kulturális fogyasztás bővítése érdekében, javasolom kidolgozni és bevezetni a kulturális csekket*.

Ezzel együtt célszerű kidolgozni annak módszereit, hogy a munkahellyel nem rendelkezők illetve a szerény anyagi helyzetű munkahelyeken dolgozók (ahol a munkáltató nem vállalja a kulturális csekk finanszírozását), továbbá az egyéni vál-

lalkozók és őstermelők, a nyugdíjasok, gyesen lévők, tanulók a már működő alapokon (Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Civil Alap) és alapítványokon keresztül miként juthatnak kulturális csekkhez.

A külföldi és hazai művelődés-gazdaságtani kutatások bizonyították a lakossági kulturális fogyasztás (vásárlás) tova-gyűrűző fogyasztási, stimuláló hatását és multiplikatív jellegét. (Az üdülési és kulturális ráfordítások multiplikatív hatásáról ma is vannak hazai kutatások.)

Azt feltételezzük, hogy a kulturális csekk nem csupán növeli a kulturális fogyasztást, hanem addicionális, majd az igények változása miatt további pótlólagos keresletet támaszt a kulturális cikkek és szolgáltatások iránt. Tehát: *jelentős állami bevételeket is generálhat, a megnövekedett értékesítésen keresztüli ÁFA és más adó- és járulékhatalások miatt*.

A mai magyar kulturális szféra egyrészt méretgazdaságtalan, tehát több kibocsátásra képes, mint a tényleges produktum és produkció (output). Másrészt ebben a szférában már ma is jelentős a túlkínálat. E kettőt csak kis részben tudja a potenciális dinamikus egyensúly felé közelíteni az EU-piac. *Szükség van a belföldi fogyasztás élénkítésére*.

A kulturális csekk lényeges lépés lehet a leszakadó rétegek, a halmozottan hátrányos helyzetűek, a hátrányos helyzetű településeken élők, a nyugdíjasok relatív kulturális felzárkóztatása vagy legalábbis a leszakadás mérséklése érdekében is.

A kulturális csekk bevezetése jól kommunikálható, nemzetközileg is kedvező visszhangot kiváltó kulturális politikai tett lenne. A bevezetés szakmai vitái során az értelmiség és szervezeteik aktivizálása szükséges és pozitív hatású.¹⁹

11.2.2. Kulturális ezrelék

A 2001. évi LXIV. törvény (a kulturális örökség védelméről) 23. paragrafusa rendelkezik arról, hogy a fejlesztések, beruházások tervezése során a megelőző régészeti feltárás teljes költségét, de legalább 9 ezrelékét régészeti feltárásokra kell fordítani. Ez az összeg ugyan még mindig nem elegendő, ám számottevően nagyobb, mint a korábban e célokra fordítható fedezet. Ennek valamint a külföldi (pl. franciaországi) tapasztalatok elemzése alapján ki kell dolgozni a kulturális ezrelék bevezetésének lehetőségét. Az építési beruházási ráfordítások további 10 ezrelékét (1 %-át) kötelező legyen a szóban forgó (vagy az NKA-n keresztül más) beruházás keretében megvalósuló műalkotások, művészeti díszítés, művészileg megtervezett parkosítás, a létesítménnyel és környezetével összefüggő információs rendszer kialakítására fordítani. Ez egyrészt megrendelést, foglalkoztatást jelentene a művészek, tervezők, szervezők, információforrások számára. Másrészt jelentősen növelné a beruházások virtuális értékét, kulturáltságát.

11.2.3. Magyar négyes

Közvetett eszközökkel ösztönözzük a profitorientált, költségvetési, nonprofit szervezetek és a háztartások kultúrafinanszírozási, szponzorálási koordinált tevékenységét. A P+K+N+H koordinációs programot egyes nagyrendezvények esetén kísérletileg modellezzük.

11.2.4. Kulturális garancia biztosítása

A kulturális intézmények, fesztivál- és rendezvényszervezők nem rendelkeznek szabad pénzeszközökkel; így még a rendszeresen visszatérő események megtervezése és előkészítése is komoly gondot okoz. Előfinanszírozást csak a Nemzeti Kulturális Alap vállal; a többi pályázati forrás esetében a beígért illetve megszavazott támogatásra is várni kell. Még az

igazán nagy és jelentős háttérrel bíró rendezvények szervezői is évente küzdenek a bizonytalansággal. A tervezett eseményt nem lehet jó előre meghirdetni, így a külföldi támogatási lehetőségek elvesznek. Még inkább gond az, hogy kimaradunk a nemzetközi turizmus információs rendszeréből, tehát nem lehet turisztikai forgalmat rászervezni. Szorgalmazzuk annak kidolgozását, hogy a bankok adjanak hitelt megfelelően előkészített rendezvények megszervezéséhez. A hiteligénylésben (a saját erő mellett) a lehetséges, illetve elbírálás alatti pályázati forrás is szerepelne. A hitel fedezete a Kulturális Garancia Biztosítás lenne. A kibővített feladatkörű és forrású Nemzeti Kulturális Alap lehetne ennek bázisa.

Széleskörű tájékoztatási programot követően, a csatlakozó kulturális intézmények tagdíjat fizetnének és rendezvényi hitel igénylése esetén garancia biztosítást kötnének, külön eljárási díjat is fizetve. A Kulturális Garancia Biztosító más biztosítókkal viszontbiztosítást kötné.

12.) Érdemi párbeszéd

Szükséges áttekinteni, kritikusan elemezni az elmúlt két évtized kulturális előrejelzési, tervezési dokumentumait, hogy lássuk: mit akartunk és mi veszett el; hogy elfelejtjük a pókhálós relikviákat. Hiszen – *Keynest idézve* – „nem az új gondolatok megértése a nehéz, hanem a régiektől való megszabadulás, mert ezek behálózják agyunk minden zugát annak a nevelésnek a következtében, amelyben legtöbbször részesült.”²⁰

Bizony készülődjünk: „*Jön új világ, hatalmasabb a kornál, mely börtönében elvéreztetett...*” (Áprily Lajos)

Jegyzetek

1.) A *Magyar Eu-tópiák* elhangzott a Magyar Comenius Társaság Felolvasó Ülésén, Sárospatakon, a Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Karán, 2005. november 18-án. A szerző Dr. Koncz Gábor PhD., a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója, a Magyar Comenius Társaság alelnöke. (E-mail: mka@mail.datanet.hu; Honlap: www.mka.hu) A további részek vázlata a Magyar Comenius Társaság 2006. szeptember 25-ei Felolvasó Ülésére készült. (2006. augusztus 2.) Előzményeit a Nemzeti Kulturális Alap elnöke, Harsányi László inspirálta, a SZÍN jelen számában közölt munka keretében.

Mindkét előadás megjelent. In: Földy Ferenc, Kiss Ferenc, Kováts Dániel (szerk.) [2006]: *Comenius és az utókor*. Bibliotheca Cominiana XII. kötet. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, 113-120. és 211-228. old.

2.) Merre van előre? XI. Karikatúra Művészeti Fesztivál. Lásd Koncz Gábor írását: www.mka.hu/Írások, beszédek

3.) Káposztás Ferenc – Koncz Gábor – Monigl István [1984]: *A kulturális szféra tervezése*. Bp., Tankönyvkiadó, 206 old.

4.) Kozma Tamás [2002]: *Jövők emlékei*. In: Debreceni Szemle, X. évf. 3. szám, szeptember, 463-468. old.

5.) Vitányi Iván [2007]: *A magyar kultúra esélyei*. Kultúra, életmód, társadalom. Bp., MTA Társadalomkutató Központ, 327 old.

6.) Jövő kutatási, tervezési témájú írásaim autobibliográfiáját közöltem a *Csomóponti közművelődés* című tanulmányom függeléként. In: Új Ifjúsági Szemle, 2006. nyár; továbbá In: Balipap Ferenc (szerk.) [2006]: *Az illegitim androgógusképzés megteremtője*. In memoriam Durkó Mátyás (1926-2005.). Budapest, Magyar Művelődési Intézet és a Karácsony Sándor Művelődési Társaság, 211-215. old. *A fiatalok inspirálása, a kutatások elősegítése érdekében*.

Függeléként itt is közlöm az időközben kiegészített listát.

7.) A kultúra fogalmával kapcsolatos nézeteimet lásd: Koncz Gábor [2004]: „...Mélységes mély a nemrég...” Vázlat a kultúra fogalmáról. In: Szín. Közösségi művelődés. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata, 9/3. szám, május, 56-71. old.

8.) Erről lásd a 3. jegyzet alatti könyvünk módszertani részeit, amelyeket ma is érvényesnek és használhatónak tartok.

9.) *Comenius A.J.: A lelki tehetségek kiműveléséről*. (A pataki iskola nagytermében 1650. november 24-én tartott beszéd. Fordította: Ollé István) In: Bibliotheca Comeniana II. (szerk.: dr. Földy Ferenc, dr. Csorba Csaba) Magyar Comenius Társaság, Sárospatak, 1988. 8-9. old.

10.) Fred L. Polak: *A célok célja felé*. In: Szelényi Iván (szerk.) [1973]: *Társadalmi tervezés és szociológia*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest. 149. old.

11.) Szelényi Iván: *Bevezetés*. In: Fred L. Polak: i.m. 15-16. old.

12.) Comenius A. J.: A 9. jegyzetben idézett mű 12. oldal

13.) Comenius A. J.: A 9. jegyzetben idézett mű 13-14. oldal

14.) Koncz Sándor: *Comenius teológiája*. In.: Csorba Csaba, Földy Ferenc, Ködöböcz József (szerk.) [1990]: *Comenius és Magyarország*. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, 89. és 93. oldal]

15.) Sárközy Tamás [2006]: *Államszervezetünk potenciazavarai*. A betegség okai, a beteg állapota, a gyógyulás, útjai. Javaslat egy hatékonyabb és modern kormányzati szervezet kialakítására. Bp., Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft. 226. old.

16.) Magyar Kulturális Kamara Államháztartási Szakértői Bizottsága [1993]: *Állásfoglalás az államháztartási törvényjavaslat téziseiről*. In: Magyar Kultúra, 1993. Második évf., 11. szám, 39. old. Az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején felvetődött és vitatott finanszírozási javaslatokról lásd Tasnádi Attila (szerk.) [1983]: *A Nemzeti Kulturális Alap-program 10 éve*. Bp., Nemzeti Kulturális Alapprogram.

Itt jegyzem meg, hogy a *nemzeti kulturális intézmény* kategóriát (tudomásom szerint) először a *Közművelődési Dolgozók Szakszervezete* 1990. június 1-jén kelt javaslata vetette fel. Megjelent az *Érdek és érték* című lap. 1. évf. 5. számában. Ezt követően 1990 szeptemberében kelt a *Magyar Kulturális Kamara állásfoglalása a kulturális szféra vagyonáról és finanszírozásáról*, amelyben e témáról is szó volt, támogatva a javaslatot. In: Tasnádi Attila (szerk.) [1983]: *A Nemzeti Kulturális Alap-program 10 éve* i.m. 62-65. old.

A hivatkozott fenti állásfoglalást kidolgozó munkacsoport tagjaként, majd később a Magyar Kulturális Kamara közgyűlésén elhangzott, *A kultúra legnagyobb exredvegi átrendeződéséről* című beszédben erre is hangsúlyt helyeztem: „a kulturális intézmények vergődése láttán meg kell határoznunk, hogy melyek azok, amelyek egy egész nemzetet és a magyarság egészét szolgálják. Ezeket az intézményeket ki kell venni a mindenkorai pártcsatározások, a mindenkorai kormányváltások gyötrelmei alól.”

Az 1991. április 30-án kelt, *A Művelődési és Közoktatási Minisztérium és a Magyar Kulturális Kamara Elnökségének közös szempontjai és javaslatai az államháztartási törvény előkészítéséhez* című tervezet is (közvetve) tárgyalta e témát (ez az anyag kéziratban a szerzőnél).

17.) Ezeket a javaslatokat már felvettem: Dr. Koncz Gábor [2006]: *Kultúrával az örömszűz gazdaságért* című, kecskeméti konferencián elhangzott előadásomban. In: Karikó Sándor (szerk.) [2006]: *Gazdaság és/vagy kultúra?* Budapest, Gondolat Kiadó, 157-168. old.

18.) Koncz Gábor [2005]: A kultúra mai finanszírozási szisztémája Magyarországon. In: Szín – Közösségi Művelődés. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata, 10/6. szám, december, 38-47. old. Valamint: Koncz Gábor [2006]: Mecenatúra, közvetett, láthatatlan és rejtett finanszírozás a kultúrában. In: Szín – Közösségi Művelődés. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata, 11/6 – december, 16-19. old.

19.) Emlékeztetőül jegyzem fel: Dr. Harsányi László kezdeményezte, hogy az egészségügyben kidolgozott Nemzeti Számlák mintájára, az Ágazati Kapcsolatok Mérlegéből (ÁKM) kiindulva, foglalkozunk a Kulturális Számlák lehetőségével, éppen az interdependenciák és a multiplikatív hatások feltárása érdekében. Megbeszéléseket folytattunk a Kulturális Gazdasági Kapcsolatok Mérlege (KGKM) kidolgozásáról és ezzel együtt elkezdjük az új finanszírozási technikák keresését is. Ennek szakmai tárgyalása során, *Asztalosné Zupcsán Erika, az üdülési csekk kidolgozója vetette fel a kulturális csekk ötletét.* Többször javasoltam már, hogy megfelelő megbízás esetén vállaljuk, hogy az üdülési csekk algoritmusát, tapasztalatait felhasználva, a multiplikatív hatásokat is becsülve, kidolgozzuk a kulturális csekk rendszerét.

20.) Keynes, John Maynard: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1956. 11. old.

Függelék

A szerzőnek a kulturális előrejelzések és a tervezés témakörökben készített írásai.

Az érdeklődőknek, a szakdolgozatot készítőknél szívesen küldök példányt illetve további irodalmat. Dr. Koncz Gábor, e-mail: mka@mail.datanet.hu.

[1976]: A jövő kutatás és társadalmi tervezés összefüggései a közművelődés irányításával. Egyetemi doktori disszertáció. Bp., Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Népgazdasági Tervezési Tanszék, 250 old.

[1977] ~, Vitányi Iván, B. Vörös Gizella, Andrassy Mária, Sági Mária: A tudományos kutatások eredményeiből leszűrhető tapasztalatok a kultúra távlati fejlesztési tervének kidolgozásához. Bp., Népművelési Intézet (Sokszorosítás), 191 old.

[1978]: Jegyzetek az életmód prognosztizálás lehetőségeiről. In: Kultúra és Közösség, 4. szám, 23-48. old.

[1979]: ~, Kuti Éva, Marschall Miklós: A szabadidő rétegek szerinti differenciált felhasználásának várható alakulása, a művelődési tevékenységek a szabadidőn belül. (Sokszorosítás), Bp., Népművelési Intézet, 83 old.

[1980/a] ~, Kuti Éva, Marschall Miklós: A közösségi jellegű művelődési tevékenységek alakulása. A művelődési mozgalmak. Az otthon kereteiben folytatott művelődési tevékenységek alakulása. (Sokszorosítás), Bp., Népművelési Intézet, 31 old.

[1980/b] ~, Kuti Éva, Marschall Miklós: A népesség és a foglalkoztatás jellemző strukturális változásai. Az életszínvonal növekedésének és az életmód változásának hatása a kulturális szükségletekre. (Sokszorosítás), Bp., Népművelési Intézet, 31 old.

[1980/c] ~ Horányi Özséb (szerk.): A vizuális kultúra szerepe a társadalmi fejlődésben és az életmód alakulásában. (Sokszorosítás), Bp., Népművelési Intézet, 41 old.

[1980/d] ~, Inkei Péter, Kozma Tamás, Mihály Ottó: A köz-oktatás jövőbeni kívánatos modellje és lehetséges hosszú távú fejlesztési stratégiái Magyarországon. Részanyag az Országos Tervhivatal prognózis-programjához. (Kézirat), Bp., Országos Tervhivatal, 102 old.

[1981]: Nemzetközi tapasztalatok az oktatás- művelődés-tervezés területén. Előadás a Művelődéseméleti Nyári Egyetemen, Szeged, Művelődésemélet. Gazdaság és Kultúra. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Szeged, 158-184. old.

[1982]: ~, Deme Tamás, Mihály Ottó: A kulturális szükségletek perspektivikus alakulása. Nevelésemélet és Iskola-kutatás, I. évf. 2. szám, 5-49. old.

[1984/a]: ~, Dr. Vámos Dóra: Oktatási, művelődési viszonyok előrejelzése és alternatív stratégiák lehetősége az 1980-as és 1990-es években. Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete, Kézirat 110 old.

[1984/b]: ~, Káposztás Ferenc, Monigl István: A kulturális szféra tervezése. Bp., Tankönyvkiadó, 206 old.

[1985/a]: Coordinating education policies and plans with those for culture and communication within the framework of long-term economic and social policies. With a selected annotated international bibliography. (Az oktatási, kulturális, kommunikációs politika és tervezés koordinálása a hosszú távú gazdasági és társadalmi politikák keretében. Válogatott, annotált nemzetközi bibliográfiával.) Paris, UNESCO, Division of Educational Policy and Planning, 46 + 69 old.

[1985/b]: A közművelődés jövőjéről. Kritikus kérdések és a cselekvés lehetőségei. In: Ifjúsági Szemle, 6. szám, 14-24. old.

[1985/c]: Módszertani szempontok „A Művelődés Háza, Sárospatak” tevékenységének tervezéséhez. In: Kultúra és Közösség, 1. szám, 36-54. old.

[1986/a] ~, Illés Iván: A critical analysis of the notion of planning, with particular reference to the Hungarian experience. A case study prepared at the request of the UNESCO Division of Philosophy and Human Sciences. (Kritikai elemzés a tervezés értelmezéséről, különös tekintettel a magyarországi tapasztalatokra.) Paris, UNESCO, Division for the study of Development; Report/Studies, STY. 38, 61 old.

[1986/b]: Unesco's action in the field of cultural planning. A synthesis of the work carried out within Unesco's programme since the end of 1960's... (Az Unesco tevékenysége a kulturális tervezés terén, az 1960-as évek végétől) Paris, UNESCO, Section for Cultural Policies and Studies on Cultural Development. Report/Studies, CC/CSP/CP02, 92 old.

[1989]: ~, Kuti Éva, Lovas Tünde, Fodor Péter, Hidy Péter: A kultúra és a kulturális fejlődés feltételeinek hosszútávú elgondolásai. Látletel a kultúráról. Szakértői vizsgálatok. Bp., Országos Közművelődési Központ., 44 old.

[1995]: ~, Beke Pál, Kováts Flórián, etc.: Ajánlások a köz- és kisvárosi településfejlesztési koncepciók készítéséhez. Településfejlesztési füzetek 14. Bp., BM Kiadó, 59 old.

[2001/a]: Sárospataki eu-tópiák. In: Zempléni Múzsza, I. évf. 1. szám, február, 38-45. old.

[2001/b]: Komplex programok tervezése. Két esettanulmány vázlata. 1.) Szatmárcseke: Nemzeti, kulturális turisztikai zárandokhely. 2.) Olvasni jó! Rendezvénytani szempontok az „olvasás éve” megszervezéséhez. In: Szín, A Magyar Művelődési Intézet Folyóirata, 6/4. szám, október, 6-11. old.

[2002/a]: Művelődési otthonok: komplex elemzés, 1945-1985. Avagy: „...a jó gyakorlat törvényre emelését gyorsítsuk meg...” In: Szín. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata, 7/1-2. szám, február-április, 15-54. old.

[2002/b]: Rendszerváltó közművelődés. In: Új Holnap, Tél, 134-157. old.

[2004]: Mit kínál Magyarország az Európai Uniónak? In:

Ágh Attila (szerk.): Magyar hozomány. Magyarország az EU-csatlakozás küszöbén. Bp., BM Kiadó, 195-217. old. (www.mka.hu)

[2005/a]: EU és közművelődés. In: Zongor Attila (szerk.): Kultúra és az Európai Unió. Tanulmánykötet. Bp., Kultúrpoint Iroda, 116-128. old.

[2005/b]: A Himnusz hívogató harangszava. Ünnepi köszöntő Sárospatakon, a Művelődés Házában, 2005. január 21-én a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett ünnepségen. (www.mka.hu)

[2005/c]: Gulyás Gábor (szerk.) Teret nyerünk. Debrecen Város pályázata az Európa Kulturális Fővárosa 2010 cím elnyerésére. Debrecen, Megyei Jogú Város. 159 old. (Részanyagok és részvétel a szerkesztésben.)

[2005/d]: A kultúra mai finanszírozási szisztémája Magyarországon. In: Szín – Közösségi Művelődés. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata, 10/6. szám, december, 38-47. old.

[2006/a]: A közművelődés jövőjéről. Kritikus kérdések és a cselekvés lehetőségei. (U.a. mint 1985/b) In: Új Ifjúsági Szemle. Ifjúsági elméleti folyóirat. IV. évf. 1. szám. 2006 Tavasz. 29-36. old.

[2006/b]: Kultúrával az „örömös” gazdaságért. In: Karikó Sándor (szerk.): Gazdaság és/vagy kultúra? Bp., Gondolat Kiadó, 157-168. old.

[2006/c]: Magyar Eu-tópiák, In: Kováts Dániel (szerk.): Bibliotheca Comeniana XII. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság 113-120. old.

[2006/d]: Nemzeti kulturális stratégia, In: Kováts Dániel (szerk.): Bibliotheca Comeniana XII. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság 211-228. old.

[2006/e]: Csomóponti közművelődés. In: Balipap Ferenc (szerk.): Az illegitim andragógusképzés megteremtője. In memoriam Durkó Mátyás (1926-2005). Bp. Magyar Művelődési Intézet, Karácsony Sándor Művelődési Társaság, 211-215. old.

[2006/f]: ~, Kozma Tamás, Lamm Vanda, Máté-Tóth András, Tamás Pál, Wildmann János: A Vatikáni Megállapodás eredményeit és hatásait elemző bizottság jelentése. Bp. Miniszterelnöki Hivatal, Kézirat, 49 old. (www.meh.hu)

[2006/g]: Mecenatúra, közvetett, láthatatlan és rejtett finanszírozás a kultúrában. In: Szín – Közösségi Művelődés. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata, 11/6 – december, 16-19. old.

